

23.

Australia – cechy środowiska przyrodniczego

WAŻNE POJĘCIA:

wody artezyjskie,
skrub (scrub),
stekowce,
torbacze.

Na mapie świata wskaż kontynenty, które w całości leżą na półkuli południowej.

Terra Australis w języku łacińskim oznacza „łód, ziemię południową”. W XVII wieku w czasie wielkich podróży badawczych poszukiwano stałego lądu na półkuli południowej. Przez cały XVIII wiek liczni podróżnicy odkrywali wybrzeża dużego lądu leżącego w tej części Ziemi, gdzie łączą się wody Oceanów Indyjskiego i Spokojnego. Z czasem nazwa **Australia** przyjęła się powszechnie i dziś nazywamy tak najmniejszy kontynent, w całości położony na półkuli południowej.

Powierzchnia Australii wynosi 7,7 mln km². Kontynent ma raczej słabo rozwiniętą linię brzegową o długości 19,3 tys. km, a wyspy i półwyspy stanowią tylko 8,5% powierzchni lądu. Zwartą bryłę lądu przecina prawie przez środek zwrotnik Koziorożca. Australia to także nazwa państwa, którego stolicą jest Canberra (ryc. 23.1).

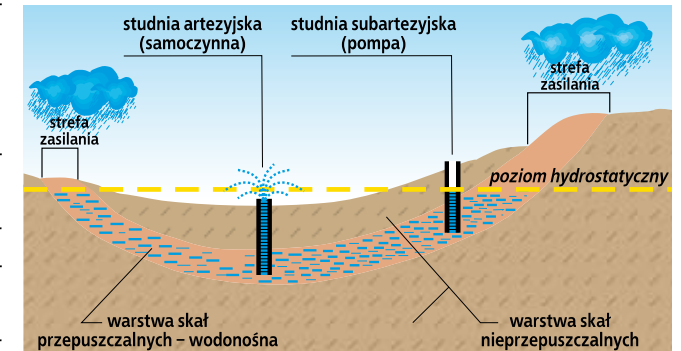
ĆWICZENIE 23.1

Wskaż na mapie najważniejsze elementy linii brzegowej Australii: wyspy, półwyspy, zatoki, cieśniny, morza przybrzeżne. Odczytaj ich nazwy.

Ryc. 23.1 Mapa hipsometryczna Australii. Odczytaj nazwy i współrzędne skrajnych punktów kontynentu

W ukształtowaniu powierzchni Australii wyróżnia się kilka wielkich form. W zachodniej części kontynentu rozciąga się rozległa, równinna **Wyżyna Zachodnioaustralijska**, leżąca na wysokości od 300 do 600 m n.p.m. Gdzieś tam ponad płaskowyżę wznoszą się tam niewielkie pasma górskie zbudowane z twardszych skał, osiągające wysokość 1500 m n.p.m. Rozległe kotlinowate obniżenia zajmują pustynie. W środkowej i wschodniej części kontynentu leży **Nizina Środkowoaustralijska**, rozciągająca się od Zatoki Karpentaria na północy po Wielką Zatokę Australijską na południu. W północnej i środkowej części niziny znajduje się **Wielki Basen Artezyjski**. Nazwa tego regionu wiąże się ze specyficznym, misko-watym ułożeniem warstw skalnych – naprzemianległych przepuszczalnych i nieprzepuszczalnych (ryc. 23.2). W warstwach przepuszczalnych zamknięte są pod ciśnieniem znaczne ilości podziemnych wód, nazywanych **artezyjskimi**.

Ryc. 23.2 Przekrój przez basen artezyjski. Poniżej poziomu hydrostatycznego znajduje się studnia artezyjska, z której woda samoczynnie wypływa na powierzchnię. Powyżej poziomu hydrostatycznego mamy studnię subartezyjską, z której wodę trzeba pompować

Wzdłuż wschodnich wybrzeży, od przylądka Jork po Cieśninę Bassa, ciągnie się stary masyw **Wielkich Gór Wododziałowych**. Stoki górskie są tam łagodne, a grzbiety mają postać wyrównanych wierzchołków, leżących na wysokości od 800 do 1 800 m n.p.m. Najwyższym pasmem całego łańcucha są **Alpy Australijskie**, gdzie szczyty przekraczają wysokość 2 tys. m n.p.m. Najwyższym z nich jest **Góra Kościuszki** (2 230 m n.p.m.) – nazwę tę nadał **Paweł Edmund Strzelecki**, który był polskim badaczem południowo-wschodniej części najmniejszego kontynentu.

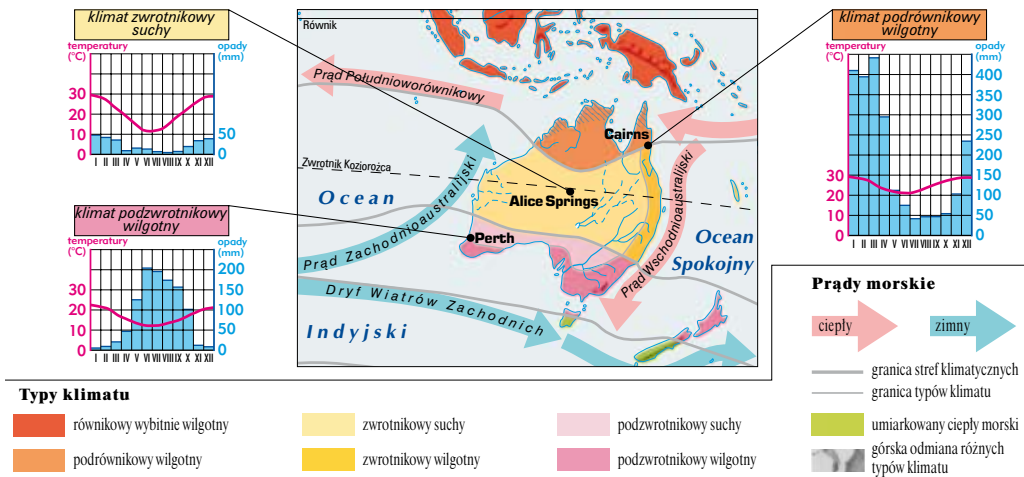
Australia jest lądem równinnym i mało urozmaiconym pod względem ukształtowania powierzchni. Jej średnia wysokość wynosi zaledwie 292 m n.p.m.

Ryc. 23.3 Ayers Rock – największy monolit na świecie; ma 9 km obwodu (u podstawy) i 350 m wysokości

Ryc. 23.4 Alpy Australijskie, ciekawa forma skalna nazwana Trzy Siostry

Ryc. 23.5 Mapa typów klimatu w Australii oraz klimatogramy dla wybranych miejsc

Klimat Australii oddziałuje na pozostałe elementy środowiska przyrodniczego. Wynikiem tych oddziaływań jest powstanie charakterystycznych krajobrazów. Natomiast na typy klimatu w Australii wpływają następujące czynniki:

- zwartość lądu położonego między 11 a 39° szerokości geograficznej południowej, symetrycznie względem zwrotnika Koziorożca;
- wielka, wyrównana powierzchnia kontynentu w zachodniej i środkowej części;
- bariera góraska wzdłuż wschodniego wybrzeża;
- cyrkulacja atmosferyczna charakterystyczna dla strefy międzyzwrotnikowej i podzwrotnikowej;
- układ prądów morskich opływających wybrzeża – zimny prąd na zachodzie i ciepły na wschodzie.

ĆWICZENIE 23.2

1. Z klimatogramów na ryc. 23.5 odczytaj maksymalne i minimalne temperatury powietrza w każdej z przedstawionych stacji. Oblicz roczną amplitudę średnich miesięcznych temperatur powietrza. Wyjaśnij przyczyny uzyskania zróżnicowanych wyników.
2. Przeanalizuj roczny rozkład opadów atmosferycznych w poszczególnych stacjach. Powiż wielkość opadów z przebiegiem temperatury i wyróżnij pory roku. Pamiętaj, że Australia leży na półkuli południowej.

Oddziaływanie czynników klimatotwórczych decyduje o typach klimatu w Australii. Ogólny obraz przedstawia się następująco: środkowa część i zachodnie wybrzeża Australii są gorące i suche przez cały rok; wybrzeża północne, wschodnie i południowe otrzymują dość wysokie opady. Australia jest poważnie narażona na kataklizmy pogodowe, a zwłaszcza susze; zdarzają się też powodzie, burze i trąby powietrzne.

Australia jest najuboższym w wody powierzchniowe kontynentem Ziemi. Aż 44% powierzchni w środkowej części lądu zajmuje **obszar bezodpływowy** (ryc. 23.6). Teren ten jest pozbawiony stałych rzek. Na obszarach położonych w środkowej części Australii występują jednak liczne suche doliny rzeczne, które wypełniają się wodami w czasie sporadycznych, obfitych deszczów.

Charakterystyczny element sieci wodnej australijskiego lądu to **słone jeziora i solniska** wypełniające dna niecek. Największym tego typu jeziorem jest **jeziro Eyre**, położone w środkowej części kontynentu. Jego powierzchnia zmienia się w zależności od wysokości opadów.

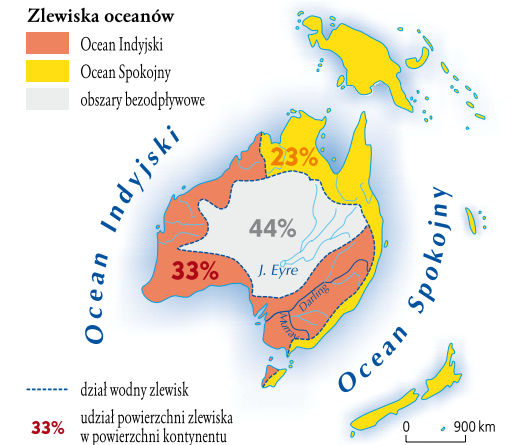
Najważniejszy system rzeczny w Australii tworzy rzeka **Murray** (1632 km długości) i jej dopływ **Darling** (1856 km długości). Rzeka Murray bierze początek w Alpach Australijskich, gdzie opady roczne sięgają 1000–1500 mm. Jest to jedyna wielka stała rzeka Australii. Zróżnicowanie wysokości opadów powoduje bardzo często znaczne wahania poziomu wody w jej korycie.

Australia z bardzo ubogą siecią wód powierzchniowych ma jednak znaczne zasoby **wód artezyjskich**. Wielki Basen Artezyjski jest jednym z największych zbiorników tego rodzaju wód na Ziemi. Ma on powierzchnię około 1,8 tys. km², czyli prawie sześć razy większą niż Polska. Wodę wydobywa się tam z głębokości nawet ponad 2 tys. m.

Formacje roślinne są ściśle związane z wysokością opadów i ich rocznym rozkładem. Wielkie obszary środkowej części kontynentu zajmują **pustynie i półpustynie**. Charakterystyczne jest tam zbiorowisko roślinne o nazwie **skrub** (ang. *scrub*), składające się z suchych krzewów eukaliptusowych lub akacjowych, które tworzą zwarte zarośla. Skrub przechodzi w bardziej trawiaste **sawanny**, zajmujące również duże obszary wnętrza Australii (ryc. 23.7). Na północy występują suche lasy podrównikowe. Na wybrzeżach północnych i północno-wschodnich przechodzą one w wilgotne lasy równikowe. Na południu pojawia się roślinność twardolistna, podobna do śródziemnomorskiej. Występują tu krzewy i świetliste lasy eukaliptusowe. Aż 85% gatunków roślin to **endemy** – organizmy występujące wyłącznie na obszarach o ograniczonym zasięgu i doskonale przystosowane do ich warunków środowiskowych.

Ryc. 23.7 Krajobraz suchego wnętrza Australii

Świat zwierząt wykazuje wielką odrębność, która jest wynikiem długotrwałej izolacji kontynentu. Australia początkowo była częścią wielkiego kontynentu zwanego Gondwaną. Około 50 mln lat temu oddzieliła się od innych lądów i pozostawała w odosobnieniu. Zwartość lądu, przewaga obszarów z gorącym i suchym klimatem oraz późne pojawienie się ssaków łożyskowych umożliwiły przetrwanie gatunkom, które wyginęły na innych kontynentach. Najbardziej osobliwą grupą zwierząt są **stekowce** i **torbacze**. **Stekowce**, zaliczane do prymitywnych ssaków, mają pewne cechy wspólne z gadami i ptakami. Są jajorodne, ale młode ssą mleko tak jak inne ssaki. Zachowały się dwa gatunki tych zwierząt – **dziobak** żyjący w wodzie i **kolczatka** żyjąca na pustyni. Równie osobliwą grupę stanowią **torbacze** australijskie. Mają one wiele cech podobnych do ssaków łożyskowych, ale ich rozwój przebiega całkiem inaczej. Zapłodnienie i początkowy rozwój płodu zachodzi wewnątrz ciała matki. Jednak młode dość wcześnie opuszcza układ rozrodczy samicy i przenosi się do torby, gdzie przywiera do sutka i tam następuje jego pełny rozwój.

Ryc. 23.10 Miś koala

Do torbaczy należą **kangury**, występujące w Australii w kilkunastu gatunkach, np. kangur olbrzymi, kangur rudy (ryc. 23.8), skalniak żółtonogi. Torbaczem jest też nadrzewny miś **koala** (ryc. 23.10).

Bardzo rzadkimi gatunkami są workowate drapieżniki, takie jak: **diabeł tasmański** i **niełaz plamisty**. Do endemitów wśród ptaków należą: **strusie emu** (ryc. 23.9), **kazuary**, **lirogony**, **ptaki rajskie**, **altanniki**. Ssaki łożyskowe reprezentowane są w Australii m.in. przez **dzikie psy dingo**, **nietoperze**, **drobne gryzonie**.

Ryc. 23.8 Kangur rudy – torbacz

Ryc. 23.9 Strus emu – nietalający ptak

TO JEST WAŻNE

- ▶ Australia to najmniejszy kontynent na Ziemi. Zwarty ląd leży w całości na półkuli południowej, prawie symetrycznie po obu stronach zwrotnika Koziorożca.
- ▶ Całą środkową część Australii obejmuje klimat zwrotnikowy suchy z pustyniami i półpustyniami pokrytymi roślinnością typu skrub. Na wybrzeżach występują klimaty wilgotne: na północy – podrównikowe z lasami równikowymi, na południu – podzwrotnikowe z roślinnością twardolistną.

SPRAWDŹ SWOJĄ WIEDZĘ

1. Wskaż na mapie Australii wielkie formy ukształtowania powierzchni. Uwzględnij Wielki Basen Artyzyjski i wyjaśnij, czym są wody artyzyjskie.
2. Dlaczego świat roślin i zwierząt Australii wykazuje dużą odrębność od innych lądów?

24.

Związek Australijski – cechy ludności i gospodarki

WAŻNE POJĘCIA:

Aborygeni, merynosy.

Kontynent australijski zajmuje jedno państwo – **Związek Australijski**, utworzony w 1901 roku. Poszczególne części, będące koloniami, uznano za stany jednego państwa. Wówczas też utworzono Dystrykt Federalny i w 1927 r. zbudowano tam nowe miasto – **Canberę** – stolicę Związku Australijskiego. Australia jest państwem o powierzchni 7 692 200 km² (VI miejsce na świecie), liczącym 24,5 mln mieszkańców (2017 r.).

Współczesne społeczeństwo australijskie powstało głównie w wyniku imigracji ludności europejskiej, a zwłaszcza brytyjskiej. W 1770 roku angielski kapitan James Cook jako pierwszy dotarł do Australii. Na przełomie XVIII i XIX wieku Australia pełniła funkcję kolonii karnej, do której zsyłano przestępców z Wielkiej Brytanii i przymusowo osiedlano.

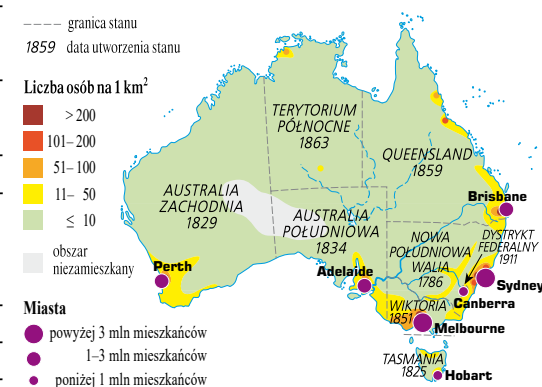
Pierwotni mieszkańcy Australii – **Aborygeni** (ryc. 24.1) – zamieszkiwali głównie wewnątrz kontynentu, gdzie prowadzili zbieracko-łowiecki tryb życia. Pod koniec XVIII wieku było ich około 300 tys. Dziś liczbę Aborygenów szacuje się na 120 tys., co stanowi zaledwie 0,5% ogółu ludności Australii. **Część Aborygenów nadal zamieszkuje wewnętrzne obszary lądu, a część próbuje dostosować się do nowych warunków życia w miastach.**

Około 70% Australijczyków ma pochodzenie brytyjskie. Imigranci spoza Wielkiej Brytanii na większą skalę zaczęli przybywać do Australii dopiero w XX wieku. Na przykład Polacy napływali tam głównie podczas II wojny światowej i po 1981 roku. Obecnie Polonia australijska liczy blisko 200 tys. osób.

Średnia gęstość zaludnienia w Australii to zaledwie 3 osoby na 1 km². Rozmieszczenie ludności na tym lądzie wykazuje wielkie dysproporcje (ryc. 24.2).

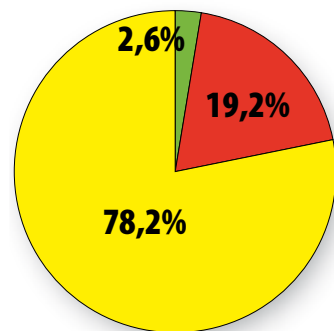
Ryc. 24.1 Współcześni Aborygeni w tradycyjnym tańcu

Ryc. 24.2 Australia – mapa gęstości zaludnienia

Imigranci zasiedlali głównie wybrzeża południowo-wschodnie, gdzie występuje klimat podzwrotnikowy wilgotny, sprzyjający osadnictwu. Wszystkie większe miasta Australii, z wyjątkiem Canberry, leżą w strefie pobrzeża. Wiele z nich jest dużymi portami oceanicznymi. W miastach mieszka aż 89,7% ludności. W Australii nie wytworzyły się osiedla wiejskie, takie jak na innych kontynentach. Poza miastami ludność mieszka na ogromnych farmach, leżących w dużych odległościach od siebie.

Struktura zatrudnienia ludności Australii jest typowa dla państwa wysoko rozwiniętego – dominują usługi, a udział rolnictwa jest znikomy (ryc. 24.3).

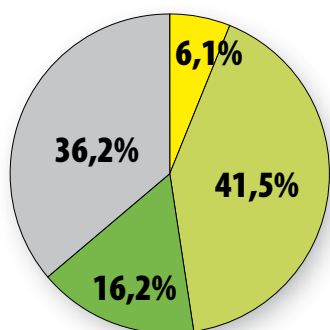
Ryc. 24.3 Struktura zatrudnienia ludności w Australii (2016 r.)

Ryc. 24.4 Melbourne – drugie, obok Sydney, największe miasto Australii; obie aglomeracje leżą na południowo-wschodnim wybrzeżu i każda liczy ponad 4 mln mieszkańców

Ryc. 24.5 Znany na całym świecie budynek opery w Sydney. Miasto zostało założone w miejscu przybycia pierwszych przymusowych osadników, jakimi byli brytyjscy więźniowie

- grunty orne i sady
- trwałe użytki zielone
- lasy
- pozostałe grunty i wody

Ryc. 24.6 Struktura użytkowania ziemi w Australii (2016 r.)

Australia jest kontynentem bardzo ubogim w wodę. Pomimo to blisko połowę obszaru tego lądu wykorzystuje się do celów **rolniczych** (ryc. 24.6). Największą powierzchnię zajmują pastwiska i łąki – ponad 40%. Głównymi magazynami wody dla rolnictwa i ludności są baseny artezyjskie.

Chów zwierząt – owiec i bydła – jest najważniejszym i najlepiej rozwiniętym kierunkiem gospodarki rolnej w Australii. Tereny wypasu owiec znajdują się na Nizinie Środkowoaustralijskiej: na obszarze Wielkiego Basenu Artezyjskiego i w dorzeczu Murray–Darling. Aż 70% całego pogłowia **owiec** to **merynosy** (ryc. 24.7) – gatunek owcy dobrze dostosowany do warunków środowiskowych obszarów półsuchych i dający doskonałą wełnę oraz mięso. Obecnie Australia zajmuje drugie miejsce

na świecie (po Chinach) pod względem pogłowia owiec – 67,5 mln szt. w 2016 roku, co stanowi 5,8% globalnego pogłowia (tab. 24.1). Główne produkty uzyskiwane z chowu owiec to **wełna** (drugie miejsce na świecie w produkcji i pierwsze w eksporcie) oraz mięso. Natomiast ekstensywny chów bydła rozwinął się na północy kraju i w środkowej części Gór Wododziałowych. Z kolei wokół wielkich miast rozwija się intensywna hodowla bydła, zwłaszcza mlecznego.

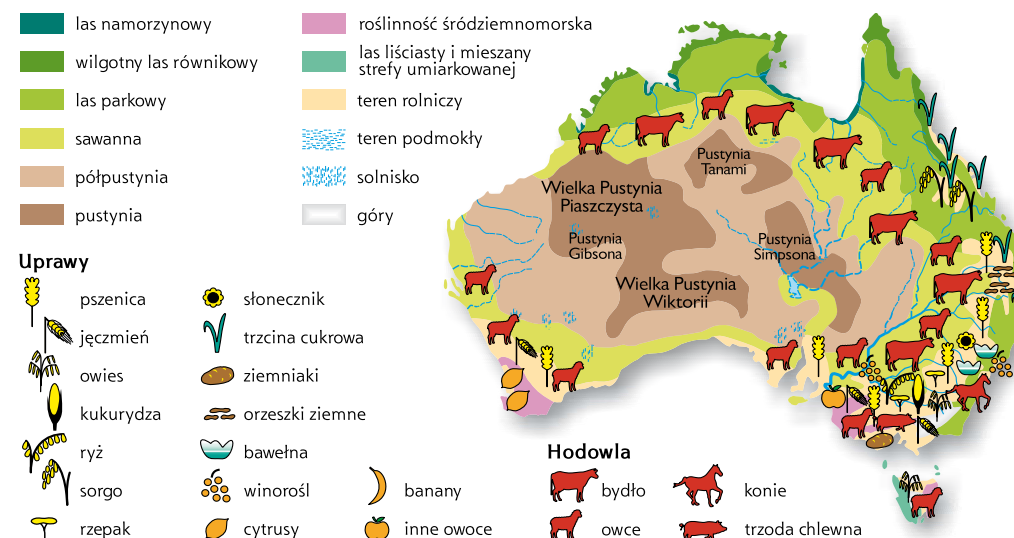

Ryc. 24.7 Merynos z grubą i gęstą wełną

Rolnictwo australijskie jest silnie zmechanizowane. Do wielu prac agrotechnicznych wykorzystuje się lotnictwo. Od lat siedemdziesiątych XX wieku wzrasta nawożenie oraz zwiększa się powierzchnia ziem nawadnianych. Aczkolwiek plony uzyskiwane z 1 ha nie są zbyt wysokie, np. w przypadku pszenicy wynoszą one tylko około 20 dt/ha (dla porównania w Polsce jest to ponad 40 dt/ha). Jednak ogromna powierzchnia użytków rolnych pozwala na wytworzenie wielkich nadwyżek artykułów rolnych. Do głównych produktów eksportowych rolnictwa Australii należą: wełna, mięso, pszenica, jęczmień i cukier z trzciny cukrowej.

ĆWICZENIE 24.1

Na podstawie mapy z ryc. 24.8, wykaż zależność rozmieszczenia obszarów rolniczych od klimatu w Australii. Podaj dwa przykłady takiej zależności.

Ryc. 24.8 Mapa rolnictwa i krajobrazów Australii

WARTO WIEDZIEĆ

Od czasu rozpoczęcia kolonizacji Australii wprowadzono tam wiele gatunków organizmów żyjących na innych kontynentach. Znalazły one w Australii doskonałe miejsce do rozwoju i znacznie zmieniły warunki środowiskowe tego kontynentu. Najbardziej znanym przykładem jest sprowadzenie królika, który bardzo szybko rozprzestrzenił się na południu i dzisiaj w znacznym stopniu ogranicza rozwój akacji, niszczy pastwiska dla owiec oraz przyczynia się do erozji gleby. Wielkie zmiany środowiska naturalnego powoduje również hodowla owiec na ogromnych obszarach we wnętrzu Australii.

Australia jest krajem zasobnym w surowce mineralne. Do najważniejszych należą wielkie złoża **rud metali** (żelaza, aluminium, miedzi, manganu, niklu, cynku i ołowiu) oraz **surowców energetycznych**. Wykorzystuje się również energię rzek spływających z Wielkich Gór Wododziałowych. W środkowej i południowej części Wielkich Gór Wododziałowych wydobywa się m.in. **węgiel kamienny i brunatny** – Australia jest największym producentem tych surowców na półkuli południowej. Na Nizinie Środkowo-australijskiej leżą dwa znane ośrodki górnicze – Mount Isa na północy oraz Broken Hill na południu – w których wydobywa się **miedź, srebro, cynk i ołów**. W Australii zachodniej występują znaczne zasoby **rud żelaza i niklu** oraz **metali szlachetnych**. Z kolei na północnych krańcach kontynentu znajdują się wielkie złoża **boksytów**, czyli rud aluminium. Tam też eksploatuje się **rudy manganu**. Ponadto Australia liczy się na świecie w wydobyciu **złota, diamentów, uranu i gazu ziemnego** (tab. 24.1).

Przemysł przetwórczy rozwinął się głównie w wielkich ośrodkach miejskich na południowym wschodzie Australii. Największe okręgi

AUSTRALIA	Rolnictwo i przemysł (zbiory/pogłowie/wydobycie)	Udział w świecie	Miejsce na świecie
owies	1,3 mln ton	5,6%	IV
jęczmień	9,0 mln ton	6,4%	V
rzepak	2,9 mln ton	4,3%	VI
trzcina cukrowa	34,4 mln ton	1,8%	VIII
bawełna	1,5 mln ton	2,3%	VIII
pszenica	22,3 mln ton	3,0%	X
sorgo	1,8 mln ton	2,8%	X
owce	67,5 mln sztuk	5,8%	II
bydło	24,9 mln sztuk	1,7%	XI
boksyty	80,9 mln ton	27,5%	I
rudy żelaza	816,8 mln ton	24,5%	II
rudy cynku i ołowiu	2,3 mln ton	12,4%	II
złoto	278 ton	8,9%	II
rudy manganu	6,3 mln ton	11,8%	III
uran	5655 ton	9,3%	III
rudy niklu	0,2 mln ton	10,8%	IV
diamenty	13,6 mln karatów	10,7%	IV
węgiel kamienny	439,6 mln ton	6,1%	V
rudy miedzi	0,9 mln ton	5,0%	VI
srebro	1374 ton	5,0%	VII
węgiel brunatny	58,0 mln ton	6,9%	VII
gaz ziemny	72,7 mld m ³	2,0%	XI

Tab. 24.1 Australia – zbiory wybranych roślin uprawnych i pogłowie zwierząt hodowlanych (2016) oraz wydobycie ważniejszych surowców mineralnych (2015). Źródła: FAOstat, British Geological Survey

ĆWICZENIE 24.2

1. Korzystając z danych w tabeli 24.1, wskaż działy rolnictwa, w których Australia ma więcej niż 5% udziału w światowej produkcji rolnej.
2. Przeanalizuj dane w tabeli i zastanów się, które surowce mineralne mogą mieć największe znaczenie dla australijskiej gospodarki.

przemysłowe powstały wokół **Sydney** i **Melbourne**. Nieco tylko mniejszymi ośrodkami przemysłu są w tej części kraju **Brisbane** i **Adelaide**. Natomiast na południowo-zachodnim wybrzeżu największym miastem przemysłowym jest **Perth**. Główne gałęzie przemysłu przetwórczego to: spożywcza, hutnicza, chemiczna, środków transportu i maszynowa, a także High-Tech.

Wielkie znaczenie dla gospodarki Australii ma **handel zagraniczny**. Najważniejszymi partnerami handlowymi są: Japonia i Chiny, Unia Europejska, Stany Zjednoczone oraz szybko rozwijające się kraje Azji. Australia jest wielkim eksporterem surowców mineralnych. Do najważniejszych należą: węgiel kamienny oraz metale kolorowe i szlachetne. W imporcie zdecydowanie przeważają produkty przetwórstwa przemysłowego, w tym maszyny i urządzenia, które pochodzą głównie z Chin, Japonii i USA.

Związek Australijski leży na półkuli południowej, ale jest zaliczany do państw „bogatej Północy”. Produkt krajowy brutto na jednego mieszkańca osiąga tam blisko 50 tys. dolarów amerykańskich i należy do najwyższych na świecie.

TO JEST WAŻNE

- ▶ Związek Australijski to wielki kraj zajmujący cały kontynent Australii (VI miejsce na świecie pod względem powierzchni). Jest on jednak bardzo słabo i nierównomiernie zaludniony – średnia gęstość zaludnienia to tylko 3 osoby na 1 km².
- ▶ 24,5 mln Australijczyków to głównie potomkowie napływowych Brytyjczyków i współcześni imigranci z całego świata. Pierwotna ludność miejscowa – Aborygeni – została wyparta na obrzeża pustyń i dziś jest ich tylko około 120 tys.
- ▶ Pomimo niedoborów wody, Australia ma dosyć dobrze rozwinięte rolnictwo.
- ▶ Produkty rolne oraz liczne surowce mineralne to podstawa przemysłu przetwórczego, który rozwinął się w miastach na południowym-wschodzie kraju.
- ▶ Australia jest państwem wysoko rozwiniętym, które prowadzi szeroką wymianę handlową – głównie z Chinami, Japonią, USA i Unią Europejską.

SPRAWDŹ SWOJĄ WIEDZĘ

1. Wyjaśnij przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Australii.
2. Wykaż na dwóch przykładach, jak ludzie dostosowali swoją działalność gospodarczą do warunków środowiska przyrodniczego w Australii.
3. Wymień najmocniejsze strony australijskiej gospodarki.

25.

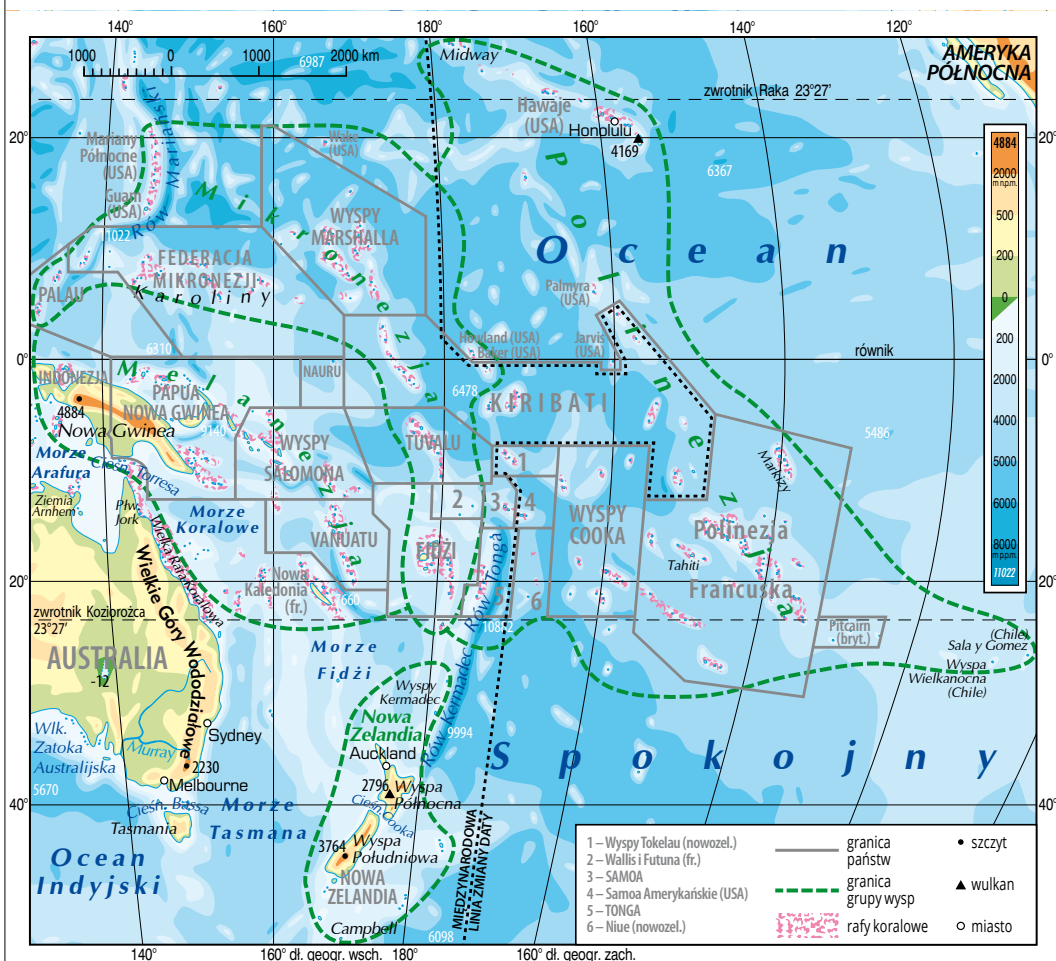
Oceania – środowisko przyrodnicze. Państwa i terytoria zależne

WAŻNE POJĘCIA:

rafa koralowa,
 atol,
 laguna.

1. Przypomnij, co to jest wyspa, archipelag, wulkan, obszar sejsmiczny.
1. Wyjaśnij, skąd się wywodzi nazwa Pacyfik.

Między wschodnimi krańcami Azji i Australii a kontynentami obu Ameryk rozciąga się największy ocean na naszym globie. W 1520 roku ten wielki obszar wodny Ferdynand Magellan nazwał **Oceanem Spokojnym**. Portugalski żeglarz był pierwszym Europejczykiem, który przepłynął pomiędzy niezliczonymi wyspami, nazywanymi

Ryc. 25.1 Mapa Oceanii. Wskaż 4 wielkie grupy wysp. Odczytaj nazwy państw i terytoriów zależnych

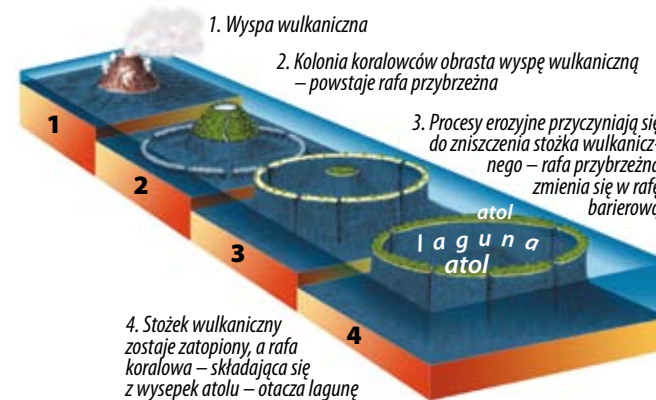
dziś **Oceanią**. Nazwa ta jest terminem całkowicie umownym. W opracowaniach Organizacji Narodów Zjednoczonych mianem Oceanii nazywa się Australię i ogromną liczbę wysp rozproszonych na środkowym i południowym Pacyfiku.

Na obszarze Oceanii wydzielono cztery wielkie grupy wysp: **Nową Zelandię**, **Melanezję**, **Mikronezję** i **Polinezję** (ryc. 25.1). Obszar ten obejmuje 15 niezależnych państw oraz 15 terytoriów niesamodzielnych, zależnych od Australii, Nowej Zelandii, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Francji. W całej Oceanii żyje około 16 mln ludzi. Poza dwoma dosyć dużymi państwami – Papuą Nową Gwineę i Nową Zelandią – wszystkie pozostałe kraje, a także terytoria zależne, mają niewielką powierzchnię. Średnia gęstość zaludnienia jest znacznie zróżnicowana: od ponad 400 osób na 1 km² w Nauru i Tuvalu do około 20 osób w Vanuatu i na Wyspach Salomona.

Patrząc na ogromną liczbę wysp Oceanii, nasuwa się pytanie: dlaczego właśnie w tej części Ziemi występuje ich tak wiele i dlaczego są one tak niezwykle różnorodne? Odpowiedź można znaleźć na przykład na mapach geologicznych. W tym regionie świata styka się kilka płyt litosfery (ryc. 2.1). Jest to obszar **aktywny sejsmicznie**, na którym znajdują się liczne wulkany – czynne i wygasłe (ryc. 2.5). Wulkany wznoszące się ponad poziom oceanu dały początek **wyspom wulkanicznym**. Na wyspach tych występują zróżnicowane krajobrazy i dosyć bogata roślinność.

Drugi czynnik, który wpłynął na tworzenie się wysp, to warunki występujące w wodach tej części Oceanu Spokojnego. Wyspy Oceanii leżą w strefie klimatu równikowego i zwrotnikowego o wybitnie morskich cechach. Wody są tu czyste i ciepłe przez cały rok, w związku z czym możliwy jest rozwój **koralowców** – drobnych zwierząt morskich tworzących kolonie, zwane **rafami koralowymi**. Koralowce żyją w bardzo czystych wodach, w których temperatura jest wyższa niż 21°C. Z węglanu wapnia wytwarzają twarde szkielety. Kolejne pokolenia koralów mogą budować w płytkich wodach oceanicznych ogromne rafy koralowe. Leżąca wzdłuż północno-wschodnich wybrzeży Australii **Wielka Rafa Koralowa** ma około 1600 km długości i prawie 200 km szerokości.

Koralowce obrastają podwodny lub nadwodny stożek wulkanu, który z czasem ulega zniszczeniu w wyniku procesów erozji. W ten sposób organizmy te przyczyniają się do powstania **atolu** koralowego otaczającego wodną **lagunę**. Jednocześnie prądy morskie stale usypują osady wypełniające lagunę. Tak powstaje **wyspa koralowa**.

Ryc. 25.2 Etapy powstawania wyspy koralowej. Wyspy tego typu są przeważnie małe i płaskie oraz mają ubogą roślinność

Największe wyspy Oceanii, skupione wokół kontynentu australijskiego, mają pochodzenie kontynentalne. Są one fragmentami potężnego ładu Gondwany, który w okresie kredowym rozpadł się na wiele części. **Wyspy kontynentalne** są oddzielone od Australii przez płytkie morza szelfowe. Znajdują się na nich przeważnie wysokie góry i czynne wulkany. Góry osiągają znaczne wysokości, np. Jaya (4884 m n.p.m.) na Nowej Gwinei, będąca najwyższym szczytem całej Oceanii. Z kolei w Nowej Zelandii mamy Górę Cooka (3764 m n.p.m.) na Wyspie Południowej oraz wulkan Ruapehu (2796 m n.p.m.) na Wyspie Północnej. Wyspy kontynentalne charakteryzują się bardzo zróżnicowanymi krajobrazami, wynikającymi także z różności klimatów.

Oceanię zamieszkują rozmaite grupy **ludności**. Przyjmuje się, że wyspy tego obszaru zasiedliły ludy, które przyplłynęły z Azji i Australii. Duże rozproszenie ludności oraz warunki lokalne przyczyniły się do zróżnicowania etnicznego i kulturowego poszczególnych grup. Rodzimą ludność stanowią **Papuasi**, zamieszkujący Nową Gwineę i zaliczani do rasy czarnej. Nieco odmienny typ o jaśniejszej skórze stanowią **Melanezyjczycy**. Polinezję i Mikronezję zamieszkuje ludność o cechach mieszanych ludności czarnej i żółtej. Odmienną grupę ludnościową stanowią **Maorysi**, mieszkający w Nowej Zelandii. Ich liczbę szacuje się na blisko 700 tys. Oceanię zaludniają dziś też osadnicy, którzy przybyli z innych kontynentów. Na niektórych wyspach stanowią oni największą grupę, np. **Europejczycy** w Nowej Zelandii (głównie potomkowie osadników brytyjskich) czy **Hindusi** na wyspach Fidżi.

Podstawę **gospodarki** większości państw Oceanii stanowi **rolnictwo**. Najważniejszą uprawą jest **palma kokosowa**, której owoce, a także drewno, liście i włókno są wszechstronnie wykorzystywane. M.in. z wysuszonego miąższu orzecha kokosowego, czyli **kopry**, uzyskuje się olej kokosowy. Ważnymi uprawami przeznaczanymi na eksport są banany, ananasy, owoce cytrusowe, wanilia, trzcina cukrowa. Na potrzeby własne uprawia się kolokazję (taro) i bataty. Europejczycy wprowadzili uprawę ryżu, pszenicy, kukurydzy i ziemniaków. Wielkie znaczenie mają także **połowry ryb** i **mięczaków** oraz **pereł** i **korali**. Niektóre państwa czerpią duże zyski z dzierżawy swoich łowisk w strefach ekonomicznych i przybrzeżnych. W kilku krajach wydobywane są surowce mineralne, np. fosforyty w Nauru, boksyty w Fidżi, rudy niklu i kobaltu oraz złoto w Nowej Kaledonii, srebro i złoto oraz ropa naftowa w Papui Nowej Gwinei.

Ryc. 25.3 Polinezyjska wyspa Tahiti – raj dla turystów

Ryc. 25.4 Tajemnicze posągi na Wyspie Wielkanocnej

Część państw Oceanii wykorzystuje też swoje niezwykle walory **turystyczne**. Wspólny klimat, ciepłe i czyste wody oceanu przez cały rok, a także walory kulturowe (lokalny folklor) przyciągają turystów. Choć sporym utrudnieniem jest duża odległość od państw „bogatej północy”, skąd pochodzi najwięcej turystów. Niezwykle ciekawa wyspa to **Tahiti** w Polinezji Francuskiej (ryc. 25.3). Na początku XX wieku przebywał tam słynny francuski malarz Paul Gauguin, który utrwalił w swych dziełach krajobrazy i ludzi tego obszaru. Na wschodnim krańcu Polinezji leży **Wyspa Wielkanocna**, znana też pod lokalną nazwą Rapa Nui. Zachowały się tam tajemnicze kamienne posągi, będące świadectwem dawnej cywilizacji (ryc. 25.4).

Badania przyrodnicze i etnograficzne Oceanii prowadzili także **Polacy**. W latach 1870-1896 na Karolinach w Mikronezji przebywał **Jan Stanisław Kubary**. To właśnie on jako pierwszy opisał kamienne kręgi o średnicy ponad 1 m, które pełniły funkcję pieniądza. Nazwisko Kubarego zostało utrwalone w nazwach zoologicznych odkrytych przez niego ptaków i muszli. Od jego nazwiska wywodzi się także nazwa góry na Nowej Gwinei – Mount Kuberi. Na wyspie Pohnpei (dawna nazwa Ponape), na której zmarł, wystawiono mu pomnik. Drugim Polakiem, który wślawił się badaniami etnograficznymi ludów Oceanii był **Bronisław Kasper Malinowski**. Przebywając na Wyspach Triobrianda w Melanezji, badał kulturę i obyczaje miejscowej ludności. Opracowane i opublikowane w języku angielskim wyniki badań zostały przetłumaczone na wiele innych języków i przyniosły Malinowskiemu światową sławę.

TO JEST WAŻNE

- ▶ Oceania obejmuje wielką liczbę wysp na środkowym i południowym Pacyfiku. Dzieli się je na 4 grupy: Nową Zelandię, Melanezję, Mikronezję i Polinezję.
- ▶ Wyspy Oceanii różnią się między sobą pochodzeniem, wielkością i krajobrazem. Ze względu na pochodzenie, wyróżnia się wyspy kontynentalne (największe), wulkaniczne oraz koralowe (atol małych wysepek otaczający wodną lagunę).
- ▶ Ludność zamieszkująca wyspy Oceanii jest zróżnicowana etnicznie i kulturowo. Największe grupy ludności to: Papuasi, Maorysi, Melanezyjczycy, Mikronezyjczycy, Polinezyjczycy oraz biała ludność napływowa, głównie z Europy i USA.
- ▶ W Oceanii znajduje się 15 państw niepodległych i 15 terytoriów zależnych. Nowa Zelandia jest krajem o najlepiej rozwiniętej gospodarce. Pozostałe państwa zaliczają się do rozwijających.

SPRAWDŹ SWOJĄ WIEDZĘ

1. Korzystając z mapy świata i globusa, omów położenie geograficzne Oceanii.
2. Przedstaw trzy sposoby powstania wysp Oceanii.
3. Na mapie z ryc. 25.1 wskaż Międzynarodową Linie Zmiany Daty. Znajdź w internecie podstawowe informacje na temat tej Linii i wyjaśnij zasady jej funkcjonowania.